

— говоря о проблемах обучения в старшем дошкольном возрасте, следует соотносить ведущее влияние игры на личность ребёнка и возможности обучения.

Заключение. Мы сформулировали, что социокультурное развитие старших дошкольников — это процесс и результат их приобщения к ценностям культуры и общества, а также уровень взаимодействия с ними и окружающей средой. Взрослый при этом выступает как посредник между ребёнком и обществом, воспитывает дошкольника в диалоге культур, ориентирует его на культурные формы поведения.

Игра осуществляется как социально-культурная деятельность, культуросообразная среда и выполняет роль социальной ситуации развития. Общение взрослого с детьми и сверстников между собой в игре проявляется как способ ведения диалога в ситуации личной заинтересованности. Речевое общение происходит как живой процесс взаимодействия между участниками в конкретных видах речевой деятельности; совокупность речевых взаимодействий и социальных контактов в определённых ситуациях. Ситуация речевого общения определяется нами как жизненные или специально создаваемые обстоятельства, в которых ребёнок обретает ценностно-смысловые ориентиры по отношению к окружающему, выбирая средства общения. Ситуации речевого общения при обучении иностранному языку характеризуются как обстоятельства, в которых дети «считывают» образец не только владения иностранным языком, но и иного национального сознания и поведения, иной лингвокультурной общности. Социокультурная активность ребёнка при обучении иностранному языку с помощью игры проявляется как личностное свойство, стремление и готовность к преобразующей деятельности.

Список источников

1. Кравцов, Г. Г. Психология и педагогика обучения дошкольников : учеб. пособие / Г. Г. Кравцов, Е. Е. Кравцова. — М. : Мозаика-Синтез, 2013. — 264 с.
2. Лазарева, М. В. Интегрированное обучение в детском саду : моногр. / М. В. Лазарева. — М. : Российск. ун-т кооперации, 2007. — 350 с.
3. Федеральный государственный образовательный стандарт дошкольного образования. — М. : Центр пед. образования, 2014. — 32 с.

Материал поступил в редакцию 07.01.15 г.

УДК 373.2

Дз. М. Дубініна
БДПУ імя М. Танка, Мінск

АРГАНІЗАЦЫЯ МАСТАЦКА-МАЎЛЕНЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВА ЎСТАНОВЕ ДАШКОЛЬНАЙ АДУКАЦЫІ

Уводзіны. Мастацкія творы для дзяцей дашкольнага ўзросту — гэта адкрыццё вобразнага гучання слова, захаплячай чароўнай мелодыі мастацкага вобраза, паэтычнай рыфмы. Чароўныя радкі гукаў і слоў робяць успрыманне дзецымі навакольнага свету яскравым, вобразным, малюнкавым.

У працэсе слухання твораў мастацкай літаратуры і фальклору ў дзяцей дашкольнага ўзросту назіраецца асаблівая цікавасць да гучання мастацкага слова. Яны адчуваюць яго мілагучнасць, рытмічнасць, заўважаюць і паўтараюць вобразныя выразы, удалыя і трапныя параўнанні.

Асноўная частка. Успрыманне дашкольнікамі твораў літаратурнага мастацтва суправаджаецца маўленчай дзейнасцю, якая мае ярка акрэсленую мастацкую скіраванасць. Для яе вызначэння Л. Я. Панкратавай і А. Е. Шыбіцкай быў прапанаваны тэрмін «мастацка-маўленчая дзейнасць». У якасці асноўных кампанентаў апошняй дзейнасці вылучаюць: ўспрыманне мастацкага твора, яго элементарны аналіз, узнаўленне (рэпрадукцыя) і элементарную славесную творчасць, якая звязана з прыдумваннем казак, апавяданняў, загадак, рыфмаваных радкоў.

Агульнай задачай мастацка-маўленчай дзейнасці ва ўстанове дашкольнай адукацыі з'яўляецца магчымасць праз літаратурны твор адкрыць дзіцяці свет слоўнага мастацтва, выхаваць цікавасць і любоў да кнігі. Далучэнне дзяцей да мастацкай літаратуры і фальклору развівае ў іх уменне слухаць і разумець твор, эмацыйна адгукацца на адлюстраваныя аўтарам падзеі, садзейнічаць і суперажываць героям, спачуваць ім.

Асноватворным у выхаванні будучага чытача з'яўляецца вызначэнне пласта дзіцячага чытання, якое, на думку З. А. Грыцэнкі, залежыць ад узросту і прыхільнасцяў чытача, ад ведаў і інфармаванасці дарослых, ад стану і ўзроўню развіцця самой літаратуры [2, с. 219—221].

Найбольш істотным крытэрыем адбору дзіцячых кніг з'яўляецца мастацкасць і цікавасць іх як для дзяцей, так і для дарослых.

Перш за ўсё ў пласт дзіцячага чытання ўваходзяць творы вуснай народнай творчасці, у тым ліку і казкі. Другой састаўляючай пласта дзіцячага чытання з'яўляюцца творы беларускай класікі, створаныя адмыслова для дзяцей, або тыя, што перайшлі з «дарослага» у разрад «дзіцячага» чытання. Да іх у першую чаргу адносяцца творы Э. Пашкевіч, Я. Коласа, Я. Купалы. Пра неабходнасць ўключэння ў чытанне дзецям твораў пісьменнікаў-класікаў заўважаў народны пісьменнік Беларусі Я. Колас. На яго думку, пры кожным новым прачытванні гэтых твораў адкрываюць чытачам «усё новыя думкі, настроі, пачуцці, ідэі», таму «трэба як мага раней прывіваць дзецям прыхільнасць да гэтых пісьменнікаў», што можна зрабіць толькі непасрэдным чытаннем адпаведных твораў [1, с. 78].

Трэцяй састаўляючай пласта дзіцячага чытання з'яўляюцца творы, якія спецыяльна напісаны для дзяцей пэўнага ўзросту дзіцячымі пісьменнікамі — В. Віткай, Э. Агняцвет.

Пры адборы кніг абавязкова трэба ўлічваць, што літаратурны твор павінен выконваць пазнавальныя, маральныя і эстэтычныя функцыі, быць сродкам разумовага, маральнага і эстэтычнага выхавання.

Ва ўстанове дашкольнай адукацыі наладжваецца як сумесная мастацка-маўленчая дзейнасць педагога і дзяцей у час нерэгламентаванай дзейнасці, так і самастойная мастацка-маўленчая дзейнасць дзяцей.

Што да бацькоў, то чытанне і расказванне дзецям мастацкіх твораў павінна стаць штодзённым.

Сумесная мастацка-маўленчая дзейнасць педагога і дзяцей ў час нерэгламентаванай дзейнасці прадугледжвае арганізацыю такіх форм работы, як: гульні-драматызацыі; сеансы актывізуючых зносін па змесце мастацкіх твораў; сеансы актывізуючых зносін па разглядванні ілюстрацый да мастацкіх твораў; прагляд літаратурных перадач па тэлебачанні; правядзенне літаратурных віктарын і літаратурных ранішнікаў.

Самастойная мастацка-маўленчая дзейнасць дзяцей у асноўным накіравана на развіццё іх творчых здольнасцяў. Тут вызначальнымі формамі работы з'яўляюцца розныя віды настольнага тэатра, разглядванне ілюстрацый да мастацкіх твораў, самастойнае складанне цікавых кніг-карцінак з малюнкаў дзяцей, маляванне альбомаў у адпаведнасці са зместам мастацкага твора, гульні-драматызацыі па змесце мастацкіх твораў і інш.

Для авалодання дзецьмі мастацтвам ўспрымання літаратурных твораў і больш глыбокага спасціжэння іх зместу існуе цэлы шэраг спосабаў ўзаемазвязанай дзейнасці педагога і выхаванцаў, пры гэтым абавязкова ўлічваецца ўзрост дзяцей, іх жыццёвы вопыт, жанр твора. Да іх адносяцца: спосаб першапачатковай арыенціроўкі ў эмацыйна-вобразным змесце літаратурнага твора, спосаб цэласнага і дыферэнцыраванага падыходу да твора, спосаб самастойнага пошуку прыёмаў яго выразнага выканання, спосаб творчых адносін да літаратурных з'яў (С. Н. Чэмартан).

Першапачатковая арыенціроўка дзяцей у мастацкім творы пачынаецца з падрыхтоўкі дзяцей да больш усвядомленага ўспрымання слоўнага мастацтва і вырашаецца з дапамогай такіх прыёмаў, як уступная гутарка, стварэнне гульнявых сітуацый, назіранне за прадметамі і з'явамі рэчаіснасці, выкарыстанне нагляднасці, аўдыёвізуальных відаў мастацтва.

Выбар прыёмаў падрыхтоўкі дзяцей да ўспрымання мастацкага твора залежыць ад наяўнасці ў іх пэўнага вопыту, узроўню іх літаратурнай падрыхтоўкі, характара мастацкага твора.

Арыенціроўка дзяцей у мастацкім змесце твораў забяспечваецца іх выразным чытаннем або расказваннем педагогам. Што да падрыхтоўкі педагога да чытання мастацкага твора ўслых, то яна складаецца са звычайнай рабочай разбіўкі тэксту, вызначэння яго інтанацыйнай выразнасці. На аснове арыенціроўкі дзяцей у змесце літаратурных твораў педагог накіроўвае ўвагу выхаванцаў на цэласны і дыферэнцыраваны падыход да іх зместа.

Сумесная мастацка-маўленчая дзейнасць педагога і дзяцей арганізуецца так, каб ўспрымання мастацкага твора адбывалася ў адзінстве яго зместу і мастацкай формы. Пры гэтым дзеці авалодваюць навыкамі і ўменнямі элементарнага эмацыйна-вобразнага аналізу твора, выказваюць сваё эстэтычнае стаўленне да яго.

Н. А. Старадубава адзначае, што здольнасць дзяцей да вобразнага аналізу мастацкага тэксту сама сабой не фарміруецца. А калі яна адсутнічае, то дашкольнікі ўспрымаюць толькі ўчынкі герояў, сочаць за ходам сюжэту і прапускаюць ў творы ўсё тое, што ім цікава. Менавіта таму, на яе думку, неабходна вучыць дзяцей усвядомленаму ўспрымання мастацкага твора, умению пранікаць у яго сэнс.

Актыўнаму ўспрымання дзецьмі мастацкага твора спрыяюць такія метады, як гутарка пасля чытання, паўторнае чытанне, мадэляванне і інш. З мэтай актывізацыі дзяцей у працэсе мастацка-маўленчай дзейнасці выкарыстоўваюцца прыёмы, якія арганічна аб'ядноўваюцца з гутаркай. Шэраг такіх прыёмаў распрацаваны Л. А. Талер. Сярод іх вылучаецца так званы ўяўны дыялог дзяцей з літаратурным героем. Для больш дакладнага засваення этычнага і эстэтычнага зместу літаратурнага твора выхавальнік прапануе дзецям яго паўторнае чытанне. Акрамя таго, ва ўсіх узростах груп у спалучэнні з гутаркай пасля чытання твора можна выкарыстоўваць элементы драматызацыі. Асабліва значнасць гэты прыём набывае пры азнамленні з казкай. Яе змест так зацікаўлівае дзіця, што яму адразу хочацца пераўвасобіцца ў казачных персанажаў, гаварыць іх мовай, выконваць іх дзеянні.

З мэтай больш глыбокага разумення і асэнсавання зместу мастацкага твора, асабліва казкі, ва ўсіх узростах груп можна выкарыстоўваць мадэляванне. Адлюстраванне галоўных кампанентаў твора ў мадэлях-схемах спрыяе фарміраванню ў дзяцей здольнасці да аднаўлення паслядоўнасці развіцця сюжэту ў розных формах працы з тэкстам: пераказ, сачыненне апавяданняў і інш. (В. М. Дзячэнка).

Развіццю навыкаў арыентацыі дашкольнікаў у эмацыйнай пабудове твора, разумення яго зместу і запамінання паслядоўнасці эпизодаў, а таксама вызначэння асноўных сродкаў эмацыйнай выразнасці спрыяюць такія метады, як пераказ, імітацыя, драматызацыя. Тую ж функцыю выконваюць наступныя метадычныя прыёмы: слоўнае маляванне, слоўная гульня, складанне псіхалагічнай літаратурнай характарыстыкі героя і інш.

Пераказваць літаратурныя творы дзеці могуць цалкам, па частках, ад імя аднаго з персанажаў; сумесна з педагогам, сумесна з іншымі дзецьмі, самастойна. Пераказваючы літаратурны твор, выхаванцы перадаюць логіку падзей, выкарыстоўваючы кампазіцыйныя сродкі мастацкай выразнасці, інтанацыйна выказваюць сваё стаўленне да галоўных герояў, ужываюць тыповыя слоўныя выразы, прыказкі і прымаўкі.

Значны ўплыў на самастойны пошук дзецьмі мастацкіх сродкаў выразнасці выканання літаратурнага твора аказвае слоўнае маляванне. Яно дапамагае дзецям лепш уявіць вобразы герояў твора або месца дзеяння, перадаць не фарбамі, а словамі іх рысы, знешні выгляд.

Прыём славеснай гульні дапамагае дашкольнікам увайсці ў вобраз, у тыя абставіны, дзе адбываюцца падзеі. З яго дапамогай дзеці выказваюць сваё ўяўленні аб тым, што яны ўбачылі, адчулі, перажылі.

Дзецям старэйшага дашкольнага ўзросту даступны і такі прыём, як псіхалагічны аналіз асаблівасцяў характару літаратурнага героя. З захапленнем яны вызначаюць у тэксце пэўныя рысы яго характару.

У працэсе фарміравання ў дзяцей творчых адносін да літаратуры педагог дапамагае ім уяўляць тое, пра што распавядаецца ў творы, расказваць тэкст эмацыйна, праяўляць падчас раскавання сваё стаўленне да тых з’яў і падзей, складаць казкі, апавяданні, выкарыстоўваць у сваім маўленні трапныя выразы і вобразныя словы.

Метад імітацыі часцей за ўсё выкарыстоўваецца ў працэсе гульніў-драматызацый па зместу літаратурных твораў. Дзіця ў ходзе гульні паўтарае словы свайго героя і тым самым ўзбагачае сваё маўленне.

Сярод асноўных формаў арганізацыі мастацка-маўленчай дзейнасці вызначаюць *сеансы актывізуючых зносін па азнаямленні з мастацкай літаратурай, літаратурныя рэінікі*.

Сеансы актывізуючых зносін пачынаюцца з уступнай часткі, мэты якой — падрыхтаваць дзяцей да ўспрымання твора. Для гэтага выкарыстоўваюцца паказ вокладкі, малюнкi; напамін аналагічнага сюжэту; кароткая ўступная гутарка; выкарыстанне малых жанраў фальклору; прыгадваанне знаёмых твораў пэўнага аўтара падобнага жанру; паказ прадметнай нагляднасці; элементы інсцэніравання, стварэнне гульнівай сітуацыі; пастаноўка праблемнага пытання; тлумачэнне незразумелых слоў і інш.

У асноўную частку ўваходзяць само чытанне або раскаванне мастацкага твора, гутарка з дзецьмі па зместу літаратурнага твора, сузіранне ілюстрацый, практыкаванні ў вобразнай гаворцы.

Асноўнай мэтай заключнай частцы зносін з’яўляецца вяртанне чытача непасрэдна да тэксту. Пажадана, каб у памяці дзіцяці застаўся сам мастацкі твор. Таму напрыканцы зносін лепш наладжваць паўторнае чытанне твора (калі ён невялікага аб’ёму), або найбольш упадабаных дзецям эпизодаў.

Зносіны ў працэсе азнаямлення з творамі мастацкай літаратуры маюць некалькі варыянтаў. Найбольш традыцыйны — гэта азнаямленне дзіцяці з адным літаратурным творам.

Адным з варыянтаў правядзення зносін з’яўляецца аб’яднанне твораў аднаго літаратурнага жанру на адну і тую ж тэму. Такая пабудова дазваляе заахвочваць дзяцей да супастаўлення розных мастацкіх тэкстаў. У працэсе зносін дзеці маюць магчымасць аб’яднаць і параўнаць новыя карціны і вобразы з ужо вядомымі, асэнсаванымі раней. Выкарыстоўваецца і іншае спалучэнне, якое прадугледжвае аб’яднанне адзінай тэмай твораў розных жанраў: апавяданне, верш, байка. Найбольшую цікавасць выклікае ў дзяцей аб’яднанне твораў з процілеглымі сюжэтамi. Спалучэнне твораў, у якіх адлюстраваны кантрастныя характары або ўчынкi, дапамагае дзецям лепш зразумець іх станоўчую ці адмоўную якасць.

Напрыканцы года ў старэйшай групе можна праводзіць заняткі з дзіцячай кніжкай. Для гэтага неабходна, каб у кожнага дзіцяці была ўласная кніжка. Дзеці знаходзяць на ёй вокладку, старонкі, называюць аўтара, назву кніжкі [4, с. 151—153].

Азнаямленне з творами на маральна-этычныя тэмы таксама праводзіцца ў выглядзе сеансаў актывізуючых зносін (А. Г. Арушанава, А. А. Смірнова). Матэрыялам для зместу гэтых зносін могуць выступаць сапраўдныя жыццёвыя сітуацыі і паводзіны акружаючых людзей, перш за ўсё — саміх выхаванцаў дзіцячага сада. Уплыў маральнага ўсведамлення дзіцяці на самарэгуляцыю яго паводзін яшчэ невялікі. Але дзеці старэйшага дашкольнага ўзросту ўжо могуць ацэньваць як свае паводзіны, так і паводзіны акружаючых людзей, таму тэмы для размовы ўключаюць адпаведныя для пэўнай узроставай групы паняцці: дабрыва, ветлівасць, беражлівасць, шчырасць. Тэмы размоў могуць быць канкрэтызаваны і дапоўнены ў залежнасці ад уяўленняў, ўзроўню выхаванасці дзяцей, папярэдняй працы з імі. Маральная выснова пры азнаямленні з такімі творами робіцца самімі дзецьмі.

Па меркаванні А. А. Смірнай, даросламу неабходна паказаць дзіцяці, што ў навакольным жыцці, у яго адносінах з людзьмі можна ўбачыць тыя ж праблемы, што і ў прачытаных мастацкіх творах. Пры гэтым педагогу пажадана самому быць актыўным удзельнікам размовы, выказваць свае думкі аб падзеях, распавядаць пра сябе і сваіх знаёмых; звярнуць увагу дзіцяці на яго самога, яго ўнутраны свет, даць магчымасць асэнсаваць і ацаніць свае дзеянні, адносіны, намаганні [3, с. 21].

На думку В. Г. Бялінскага, тая мараль, што пакладзена ў мастацкі твор аўтарам, кажа заўсёды сама за сябе і адначасова ўздзейнічае сілай мастацкай выразнасці на пачуцці і свядомасць маленькага чалавека. Што да педагогічных каментарыяў, то яны, зразумела, неабходныя, але галоўнай мэтай у працы педагога з'яўляецца імкненне да таго, каб зносіны на этычныя тэмы абуджалі актыўнасць перажыванняў дзяцей, глыбокае асэнсаванне імі абмяркоўваемых учынкаў і правілаў грамадскіх паводзін.

Заклучэнне. Знаёмства дзяцей з мастацкімі творамі спрыяе развіццю ў іх эстэтычнага ўспрымання тэкста, пачуцця гармоніі, прыгажосці, выхаванню мастацкага густу, здольнасці эмацыйна адгукацца на вобразную гаворку. Мастацка-маўленчую дзейнасць у дашкольнай установе трэба наладзіць такім чынам, каб дашкольнікі не толькі пачулі мастацкі твор, але і адчулі яго ў сваім сэрцы.

Спіс крыніц

1. *Белинский, В. Г.* Избранные статьи / В. Г. Белинский. — М. : Детская литература, 1972. — 223 с.
2. *Гриценко, З. А.* Литературное образование дошкольников / З. А. Гриценко. — М. : Академия, 2012.
3. *Смирнова, Е. О.* Дошкольник в современном мире / Е. О. Смирнова. — М. : Дрофа, 2006.
4. *Стародубова Н. А.* Теория и методика развития речи дошкольников : учеб. пособие / Н. А. Стародубова. — М. : Академия, 2007. — 256 с.

Материал поступил в редакцию 10.01.2015 г.

УДК 373.2

В. С. Заброцкая, В. В. Волынская
МГПУ им. И. П. Шамякина, Мозырь

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ ПРОЯВЛЕНИЙ ДОШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ ПЕЙЗАЖА

Введение. Дошкольники, соприкасаясь с окружающей действительностью, стремятся отобразить её в художественной деятельности: рисовании, играх, прозе, стихах. Изобразительная деятельность в этом направлении занимает главенствующее место, так как ей характерно преобразование и созидание. Ребёнок имеет возможность раскрывать свой потенциал и впечатления от увиденного в передаче образов природы, воплощая их при помощи разнообразных графических и живописных материалов.

Основная часть. Анализ детских изображений пейзажа показал, что дошкольники недостаточно владеют композицией, цветом, способностью находить сюжет и отображать его в воображаемом образе. Это объясняется тем, что дети имеют разное творческое проявление, что наблюдается за ними с начала обучения в группе детского сада.

Недостаточно высокий уровень в изображении природы, отсутствие творческого подхода и целенаправленности в создании задуманного образа вызывает у ребёнка несосредоточенное отношение к изобразительной деятельности. Подобное внутреннее состояние детей не позволяет на достаточно высоком уровне воспринимать объекты природы во всей её колористической гамме и не способствует формированию творческих проявлений. Решение данной проблемы находит отражение в исследованиях учёных. Так, Т. С. Комарова выделяет одну из задач воспитателя — учить ребёнка видеть мир. А это значит — развивать в детях наблюдательность, умение осознавать увиденное. При этом в изображении пейзажа Т. С. Комарова предлагает широкое использование нетрадиционных художественно-графических методов, которые будут формировать творческие способности, воображение и проявление [1]. С. И. Коротких отмечает, что частью эстетического и художественного воспитания является ознакомление дошкольников с пейзажной живописью [2].

Сторонники другого направления считали источником формирования и развития творческих проявлений дошкольников окружающую жизнь и искусство (Г. В. Лабунская, А. А. Левин, Б. М. Теплов, М. П. Сакулина, Е. А. Флёрина).

На основе анализа исследований учёных, методических рекомендаций и учебной программы дошкольного образования нами разработана методика проведения самостоятельных занятий в старшей группе детского сада, основанная на обучении изображению пейзажа (сложность замысла, композиционное и цветовое решение, передача настроения). В основу методики положен тематический подход.

Эксперимент включал три этапа. В эксперименте приняли участие восемь воспитанников учреждения дошкольного образования.

Первый этап — констатирующий эксперимент, направленный на выявление уровня сформированности творческих изобразительных проявлений детей в процессе выполнения пейзажного рисунка. Для реализации этой задачи детям было предложено изобразить пейзаж на тему «Весенний